

Legal and Organizational Aspects of Polish Landscape Architecture in the Years 1998–2017

Marcin Sobota, Andrzej Drabiński

Prawne
i organizacyjne
uwarunkowania
polskiej architektury
krajobrazu w latach
1998–2017

Key words: landscape architect,
European Landscape Convention,
landscape, academic education,
vocational associations

Introduction

Although the origin of the landscape architecture dates back to ancient times, its contemporary history commenced in XIX century. Education in this field of studies has been possible in USA since 1900, at Harvard University and later also in Norway (1919) and Germany (1929) [Wolski 2007]. In 1899 American Association of Landscape Architects was founded [Bohm 2004], whereas in Europe first, similar associations appeared later: Germany – 1913, Switzerland – 1925, Belgium – 1935, Denmark – 1936, Finland – 1946 [Gajda 2007].

Despite the fact, that academic education in the field of landscape architecture formally commenced in Poland after 1998, nevertheless traditions connected with this field of study are much longer. They are mainly related to the Faculty of Horticulture (current name: the Faculty of Horticulture, Biotechnology and Landscape Architecture) at the Warsaw University of Life Sciences, where the Unit of Landscape Architecture and Parks' Expertise (1930) and the Faculty of Landscape Planning and Design (1951) were founded. In 1988 the Faculty of Landscape

Architecture Planning and the Faculty of Landscape Construction and Maintenance were joined creating the Faculty of Landscape Architecture. Landscape architects connected with this faculty (department of horticulture and development of green areas), were educated by such pioneers of Polish landscape architecture as: Franciszek Krzywda-Polkowski, Alfons Zielonko, Władysław Niemirski, Alina Scholtz, Longin Majdecki, Edward Bartman, Janusz Janecki, Jan Rylke and Przemysław Wolski [Piechna 1995]. Long traditions of education in landscape architecture (architecture and urban-planning department) are also related to the Faculty of Architecture at the Cracow University of Technology, where the Department of Landscape and Green Areas Planning was founded (in 1963) and fourteen years later – the Unit of Landscape Architecture, which was transformed (in 1992) into the Institute of Landscape Architecture. Doyens of polish landscape architecture, such as professors stated below, were connected with this faculty; Tadeusz Tołwiński, Gerard Ciołek, Zygmunt Nowák, Janusz Bogdanowski, Maria Łuczyńska-Bruzdowa and Aleksander Böhm [Böhm, Sykta 2013].

The last decade of XX century brought many events, essential for the development of Polish landscape architecture: landscape architecture was added to the official list enumerating the names of academic fields of study; the first Landscape Architecture Forum took place in Cracow;

Słowa kluczowe: architekt krajobrazu, Europejska Konwencja Krajobrazowa, krajobraz, kształcenie akademickie, stowarzyszenia zawodowe

Wprowadzenie

Chociaż geneza architektury krajobrazu sięga czasów starożytnych, to jej współczesna historia rozpoczęła się w XIX wieku. Studiowanie tego kierunku było możliwe w USA już od 1900 r. na Uniwersytecie Harvarda, a w kolejnych latach w Norwegii (1919) i w Niemczech (1929) [Wolski 2007]. W 1899 roku założono Amerykańskie Stowarzyszenie Architektów Krajobrazu [Bohm 2004], natomiast w Europie pierwsze podobne stowarzyszenia powstały znacznie później: Niemcy – 1913 r., Szwajcaria – 1925 r., Belgia – 1935 r., Dania – 1936 r., Finlandia – w 1946 roku [Gajda 2007].

Pomimo tego że kształcenie akademickie na kierunku studiów architektura krajobrazu rozpoczęło się formalnie w Polsce dopiero po 1998 r., to jednak tradycje w tym zakresie są znacznie dłuższe. Wiążą się one przede wszystkim z Wydziałem Ogrodniczym (obecna nazwa: Wydział Ogrodnictwa, Biotechnologii i Architektury Krajobrazu) Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, na którym już w 1930 r. utworzono Zakład Architektury i Parkoznawstwa, w 1951 r. powołano Katedrę Kształtowania i Zdobienia Krajobrazu, a w 1988 r.

z połączenia Katedry Projektowania w Architekturze Krajobrazu z Katedrą Urządzania i Pielęgnowania Krajobrazu powstała Katedra Architektury Krajobrazu. Na tym wydziale architektów krajobrazu kształcili, na kierunku ogrodnictwo, w sekcji kształtowania terenów zieleni, tacy pionierzy polskiej architektury krajobrazu jak: Franciszek Krzywda-Polkowski, Alfons Zielonko, Władysław Niemirski, Alina Scholtz, Longin Majdecki, Edward Bartman, Janusz Janecki, Jan Rylke oraz Przemysław Wolski¹. Długie tradycje w zakresie nauczania architektury krajobrazu (na kierunku studiów architektura i urbanistyka) ma również Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, na którym w 1963 r. powołano Katedrę Planowania Krajobrazu i Terenów Zielonych, a 14 lat później utworzono Zakład Architektury Krajobrazu, przekształcony w 1992 r. w Instytut Architektury Krajobrazu. Z wydziałem tym związani byli tacy nestorzy polskiej architektury krajobrazu jak profesorowie: Tadeusz Tołwiński, Gerard Ciołek, Zygmunt Novák, Janusz Bogdanowski, Maria Łuczyńska-Bruzdowa i Aleksander Böhm².

Ostatnia dekada XX wieku przyniosła szereg wydarzeń ważnych w rozwoju polskiej architektury krajobrazu: w klasyfikacji zawodów pojawił się „architekt krajobrazu”, w Krakowie odbyło się pierwsze i drugie Forum Architektury Krajobrazu, kilka polskich uczelni rozpoczęło przygotowania do kształcenia

na kierunku studiów „architektura krajobrazu”, dodanym w 1998 r. do urzędowego wykazu. W kolejnych latach architektura krajobrazu stała się modna, studia w tym zakresie oferowało kilkanaście polskich uczelni, a kilka tysięcy absolwentów poszukiwało swojej szansy na krajowym i europejskim rynku pracy. Warto więc było podjąć próbę oceny warunków rozwoju polskiej architektury krajobrazu w tym okresie.

Materiał i metody

W opracowaniu autorzy przedstawili uwarunkowania prawne, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w ustawodawstwie polskim w przyjętym okresie 1998–2017, które były wynikiem m.in. implementacji do krajowego porządku prawnego zobowiązań wynikających z zawartych przez Polskę umów międzynarodowych nakładających na sygnatariuszy określone obowiązki. Analizie poddane zostały przede wszystkim przepisy kształtujące prawne ujęcie pojęcia „krajobraz” oraz dotyczące zawodu architekta krajobrazu. Omówiono rodzaje się w przedmiotowym okresie podmioty – głównie stowarzyszenia – których celem było promowanie i popularyzacja architektury krajobrazu jako dyscypliny naukowej, a także podejmowanie działań na rzecz przyznania architektom krajobrazu uprawnień zawodowych.

Landscape Architecture Department was created at SGGW; a number of Polish universities started preparations for teaching landscape architecture. In the following years landscape architecture became popular, studies in the field of landscape architecture were offered by more than ten universities and several thousand graduates were looking for an opportunity of employment on the Polish and international labour market.

That is why it was worth trying to evaluate the development of Polish landscape architecture in the aforementioned period of time.

Materials and methodology

In this paper authors presented the aspects of Polish landscape architecture within last twenty years, especially considering changes in Polish legislation resulting from the implementation into the national legal order the provisions of international agreements signed by Poland and imposing certain obligations on each part. The main subject of the following analysis is connected with the provisions defining the term of "landscape" and "landscape architect". What is more, the authors of the article are going to discuss entities that appeared at that time, aiming at promotion of landscape architecture as a field of science and granting landscape architects professional rights. With this in mind, the authors

will analyse the activity of certain organisations uniting Polish landscape architects.

The following reflections aim at the evaluation of main limitations as well as chances for the development of Polish landscape architecture.

The research period, analysed by the authors, includes the years 1998–2017 and is connected with 20 years' old tradition of scientific meetings called Landscape Architecture Forum. The authors of the article decided to present a summary of legal and organizational aspects of Polish landscape architecture in the years 1998–2017. Selecting this period is connected with the 20th Forum meeting (in 2017), which is part of the tradition mentioned above. Nevertheless, the authors of the article do not forget to take into consideration previous achievements in this field of science, especially those related to the views of the doctrine [Wolski 1987, 2009, 2011, Giedych, Szumański 2001, Wolski, Kott 2012, Zachariasz 2012], which constitute the basis for the issues analysed below.

The methodology of work, connected with legal aspects of landscape architecture as well as with legal and professional standards of landscape architect, is aimed at:

- analysis of legal provisions currently in force – legal acts and regulations as well as official documents in force issued within the ministry (Classification of Occupations and Qualifications);

- referring to legal definitions of landscape architecture and related terms;
- showing changes in law which appeared in the aforementioned period.

The methodology of work connected with organizational aspects of landscape architecture is aimed at the analysis of founding documents as well as regulations of National Court Register, which consist of data related to organisations supporting:

- development of landscape architecture as a branch of science and field of study;
- landscape architects, working on certain projects.

The authors also used:

- information available on websites related to: universities educating landscape architects and associations uniting Polish landscape architects;
- conclusions drawn during Landscape Architecture Fora;
- their own experiences acquired during their work at Wrocław University of Environmental and Life Sciences.

Results

Changes in environmental legislation in the years 1998–2017

The analysis according to the provisions of law effective in 1998, connected with defining landscape,

Oczywiście, autorzy uwzględnili również wcześniejsze dokonania w tym zakresie, w szczególności obejmujących poglądy doktryny zawarte w literaturze przedmiotu [Wolski 1987, 2009, 2011, Giedych, Szumański 2001, Wolski, Kott 2012, Zachariasz 2012], które stanowią fundamenty do rozważań zawartych w artykule.

Przyjęta metodyka pracy w zakresie prawnych uwarunkowań architektury krajobrazu oraz prawnych podstaw wykonywania zawodu architekta krajobrazu obejmuje przede wszystkim analizę przepisów prawa, ponadto autorzy wskazują legalne definicje architektury krajobrazu oraz pojęć pokrewnych, jak również ukazują zmiany prawa, które miały miejsce w przyjętym okresie badawczym. Metodyka pracy obejmuje analizę przepisów powszechnie obowiązujących, w szczególności rangi ustawy oraz rozporządzenia, jednak odwołuje się również do dokumentów urzędowych nieposiadających rangi przepisów prawa powszechnie obowiązującego, a powstałych w zakresie ministerstwa (Klasyfikacja zawodów i specjalności).

W ramach uwarunkowań organizacyjnych architektury krajobrazu przyjęta metodyka pracy obejmuje przede wszystkim analizę dokumentów założycielskich, statutów oraz postanowień zawartych w Krajowym Rejestrze Sądowym, a posiadających dane organizacji, których zadaniem pozostaje wspieranie rozwoju architektury krajobrazu jako dyscypliny

naukowej, a także wspieranie architektów krajobrazu jako praktyków wykonujących zadania projektowe.

Wykorzystano również informacje dostępne na stronach internetowych uczelni kształcących architektów krajobrazu i stowarzyszeń zrzeszających architektów krajobrazu, wnioski z kolejnych dwudziestu Forów Architektury Krajobrazu, a także własne doświadczenia uzyskane podczas pracy na Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu.

Wyniki

Zmiany prawa ochrony środowiska w latach 1998–2017

Dokonując analizy stanu prawnego na rok 1998 w zakresie, w jakim ustawodawstwo definiowało krajobraz, należy wskazać na przepisy ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 roku³. Jednak dopiero 2 lutego 2001 r. wszedł w życie przepis art. 2a, gdzie w pkt. 14 zawarta została legalna definicja „środowiska przyrodniczego”, pod pojęciem którego należało rozumieć: „krajobraz wraz z tworamii przyrody nieożywionej, naturalne i przekształcone siedliska przyrodnicze wraz z występującymi w nich roślinami i zwierzętami”. Podobna definicja „środowiska przyrodniczego” została zawarta w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁴ (weszła w życie 1 maja 2014 r.),

tj. „krajobraz wraz z tworamii przyrody nieożywionej oraz naturalnymi i przekształconymi siedliskami przyrodniczymi z występującymi na nich roślinami, zwierzętami i grzybami” (art. 5 pkt. 20).

Nie sposób pominąć przepisów kształtujących prawo ochrony środowiska, zaś rozpatrując stan prawny w 1998 r., przedstawić należy przepisy ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o kształtowaniu i ochronie środowiska⁵. W artykule 1 ust. 2 (w brzmieniu od 1 lipca 1989 r.) zawarta była definicja środowiska, a w niej odwołanie do krajobrazu: „środowiskiem w rozumieniu ustawy jest ogół elementów przyrodniczych, w szczególności powierzchnia ziemi łącznie z glebą, kopaliny, wody, powietrze, świat roślinny i zwierzęcy, a także krajobraz, znajdujących się zarówno w stanie naturalnym, jak też przekształconych w wyniku działalności człowieka”. Natomiast tekst pierwotny ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁶ w art. 3 pkt 39) stanowił, iż pod pojęciem „środowiska” należy rozumieć: „ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, zwierzęta i rośliny, krajobraz oraz klimat”. W wyniku dokonanej nowelizacji przedmiotowego przepisu, która weszła w życie z dniem 19 lipca 2006 r., środowisko to: „ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka,

requires pointing the Nature Protection Act's provisions of 16th October 1991, however it was not until 2nd February 2001 that art. 2a came into force, in which point 14 included legal definition of "natural environment" meaning: *landscapes as well as inanimate formations, natural and modified habitats including plants and animals*. A similar definition of "natural environment" can be found in the Nature Protection Act of 16 April 2004 (the Act came into force on 1st May 2014), i.e.: *landscape as well as inanimate formation, natural and modified habitats including plants, animals and fungi* (art. 5 point 20 of the Act).

According to the provisions of law effective in 1998, Environmental Protection and Management Act of 31st January 1980 needs to be mentioned. Its art. 1 paragraph 2 (in the wording from 1st July 1989) contained definition of environment including the term of "landscape": *within the meaning of the Act, environment consists of all natural elements, such as soil, minerals, water, air, animals and plants as well as landscape – the natural one and the one which was altered by the activity of man*. The original text of 27th April 2001 Environment Protection Act, in its art. 3 point 39 defined "environment" as: *all natural elements including also the ones modified by the activity of man, especially referring to surface of earth, minerals, waters, air, animals and plants, landscape and climate*. After the amendment to the Act,

which came into force on 19th July 2016, environment is defined as: *all natural elements, including also the ones modified by the activity of man, especially the surface of earth, minerals, waters, air, animals and plants, landscape and climate and other elements of biological diversity, as well as mutual reactions between them*.

A legal definition of "cultural landscape" can be found in the Protection of Monuments Act of 23rd July 2003. It is worth to mention that original text of the Act defined "cultural landscape" as: *the area historically formed by the activity of man, containing civilization formations and natural elements* (art. 3 point 14 of the Act). The above provisions were binding until 11th September 2015, when the amendments of 24th April 2015 Act, strengthening tools of protecting landscape, came into force (hereinafter referred to as Landscape Act).

On 20th October 2000, in Florence, European Landscape Convention was drawn up by the Council of Europe's Member States (hereinafter referred to as ELC). It was signed by Poland on 21st December 2000, implemented on 27th September 2004 and finally came into force on 1st January 2005. Art. 1 point a). This Act contains legal definition of "landscape", which is defined as: *area perceived by man with features formed by the activity and interaction of factors connected with nature and/or the ones connected with man*. Such definition allows to form a theory

saying that landscape is a whole and its parts – natural as well as cultural ones – should be considered jointly [Majchrowska 2007, Drabiński, Sobota 2008].

It should be mentioned that ELC includes such definitions as "landscape protection policy", "purpose of landscape quality", "landscape protection", "landscape management and planning". Art. 5 and 6 of ELC shows a list of aims, assigned to each part of ELC, i.e. recognizing landscapes legally as an essential component of human surroundings; creating procedures of active participation of society, local authorities and other stakeholders in implementing landscape policy. Furthermore, ELC recommends taking measures connected with implementation of tools which will enable landscape protection and development [Giedrych 2004].

Undoubtedly the Landscape Act, was the one, which fundamentally developed legal definition of landscape architecture and other specific institutions connected with landscape development, protection, management and planning. Art. 14 of this Act came into force 3 months after its publishing, i.e. on 11th September 2015. The Act consists of fourteen provisions, some of them (art. 1–10) introduce additional solutions, which – as the legislator says – should strengthen the tools serving the purpose of landscape protection, making amendments in 10 different acts:

a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, krajobraz, klimat oraz pozostałe elementy różnorodności biologicznej, a także wzajemne oddziaływania pomiędzy tymi elementami”.

Legalną definicję „krajobrazu kulturowego” znajdziemy w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁷. Zaznaczyć należy, iż w tekście pierwotnym przedmiotowej ustawy „krajobraz kulturowy” był rozumiany jako: „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze” (art. 3 pkt 14). Taki stan prawny obowiązywał do dnia 11 września 2015 r., a więc wejścia w życie ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu⁸ (dalej: Ustawa krajobrazowa).

W dniu 20 października 2000 r. państwa członkowskie Rady Europy sporządziły we Florencji Europejską Konwencję Krajobrazową⁹ (dalej: EKK). Polska podpisała ją w 21 grudnia 2001 r., zaś 27 września 2004 r. została ratyfikowana, natomiast z dniem 1 stycznia 2005 r. weszła do polskiego porządku prawnego. Legalną definicję „krajobrazu” zawartą w tym akcie prawnym znajdziemy w art. 1 pkt a), który stanowi, iż pod tym pojęciem należy rozumieć: „obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników

przyrodniczych i/lub ludzkich”. Pozwala to sformułować tezę, iż krajobraz stanowi całość, której części składowe przyrodnicze i kulturowe należy ujmować i rozpatrywać łącznie [Majchrowska 2007, Drabiński, Sobota 2008].

Zaznaczyć należy, iż w EKK znajdziemy także definicje takich pojęć jak: „polityka w zakresie ochrony krajobrazu”, „cel jakości krajobrazu”, „ochrona krajobrazu”, „gospodarowanie krajobrazem”, „planowanie krajobrazu”. W art. 5 i 6 tej konwencji wskazane zostały cele, jakie zostały wyznaczone dla jej sygnatariuszy, tj. m.in. prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi, ustanowienia procedur udziału społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych i innych stron zainteresowanych wdrażaniem polityki krajobrazowej. Ponadto EKK rekomenduje podjęcie działań na rzecz wdrażania instrumentów ochrony i kształtowania krajobrazu [Giedych 2004].

Niewątpliwie aktem prawnym, w który w sposób zasadniczy ukształtował prawne ujęcie architektury krajobrazu oraz definicji poszczególnych instytucji tworzących rozwiązania w zakresie kształtowania krajobrazu, jego ochrony, zarządzania czy też planowania, była Ustawa krajobrazowa. Zgodnie z przepisem art. 14 przedmiotowej ustawy weszła ona w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia, tj. w dniu 11 września 2015 roku. Zawiera 14 artykułów i zgodnie

z jej postanowieniami (artykuły od 1 do 10), wprowadza dodatkowe rozwiązania, które w ocenie ustawodawcy mają za zadanie wzmocnić narzędzia ochrony krajobrazu – dokonuje zmian w 10 ustawach:

- 1) ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹⁰;
- 2) ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń¹¹;
- 3) ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych¹²;
- 4) ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych¹³;
- 5) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane¹⁴;
- 6) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska;
- 7) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁵;
- 8) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁶;
- 9) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
- 10) ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko¹⁷.

Przyczynek do dalszych rozważań stanowi art. 7 Ustawy krajobrazowej, ponieważ wprowadza on nowe definicje pojęć „krajobrazu” oraz „krajobrazu priorytetowego” do ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu

- 1) Enforcement Proceedings in Administration Act of 17th June 1966
- 2) Petty Offence Code of 20th May 1971
- 3) Public Roads Act of 21st March 1985
- 4) Taxation and Local Charges Act of 12th January 1991
- 5) Construction Law Act of 7th July 1994
- 6) Environmental Protection Act of 27th March 2003
- 7) Land Use and Planning Act of 27th March 2003
- 8) Protection of Monuments Act of 23rd July 2003
- 9) Nature Protection Act of 16th April 2004
- 10) Act of 3rd October 2008 on providing information connected with environment and its protection and society's participation in environmental protection and evaluation of its influence on the environment.

Art. 7 of the Landscape Act plays a vital role while considering the following analysis as it introduces new definitions of "landscape" and "priority landscape", added to the Land Use and Planning Act of 27th March 2003 (points 16e–16f):

16e) *hereinafter "landscape" will be referred to as a space perceived by the man, consisting of natural and civilization elements, formed by the factors connected with the activity of nature and man;*

16f) *hereinafter "priority landscape" will be referred to as a landscape of a special value for society,*

because of its natural, cultural, historical, architectural, urban, rural and proper visual values, and as such needs to be treated with certain principles related to its development.

It is worth to mention that point 3 and 4 were added to art. 10 paragraph 1, showing the study of components of Land Use as well as its conditions and directions in land management, i.e. conditions related to: environment; forest and agricultural production space; size and quality of water resources; protection of environment, nature and landscape as well as cultural landscape; recommendations and priority landscape boundaries mentioned in the landscape audit. The study should also show directions of changes related to local space structure and use of the land mentioned in the landscape audit as well as rules connected with the environmental protection and its resources, nature protection and landscape (also cultural one) protection.

What is more, the bill to the local land use plan defines the principles of: environment, nature and landscape protection; landscape development; cultural heritage and monuments protection (as well as cultural landscape, modern culture values); land use. It also mentions boundaries and ways of land use and structures protected under separate regulations; matters related to mining areas and the areas endangered by flood or landslides; priority

landscapes mentioned in the landscape audit and local land use plans.

Furthermore, the legislator imposed on local authorities the obligation to carry out a landscape audit at least once in twenty years. The document should include: 1) local landscapes and location of priority landscapes; 2) location and boundaries of cultural, national and landscape parks as well as nature reserves, areas of protected landscape and structures mentioned in the World Heritage UNESCO list and in the UNESCO list of areas of Biosphere Reserves or in the list of structures which are recommended for these lists; 3) dangers to the values of priority landscapes and values of landscapes situated in cultural, national and landscape parks, as well as the values of structures mentioned in the World Heritage UNESCO list and in the UNESCO list of areas of Biosphere Reserves or in the list of structures which are recommended for these lists; 4) local architectural structures in the area of priority landscapes (art. 38,a,b).

Local authorities should perform landscape audits within three years of the Landscape Act coming into force. Upon ineffective lapse of such time limit competent governor should call for the local government to pass landscape audit within certain time limit. Upon ineffective lapse of the second time limit landscape audit should be passed by the competent governor, while costs of such a legal action are incurred by the competent local government (art. 13 of the

przestrzennym, poprzez dodanie pkt. 16e)– 6f) zawierających legalne definicje powyższych pojęć. I tak, ilekroć jest mowa w ustawie o:

16e) „krajobrazie” – *należy przez to rozumieć postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka;*

16f) „krajobrazie priorytetowym” – *należy przez to rozumieć krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania.*

Zaznaczyć należy, iż w art. 10 ust. 1 dodany zostały pkt. 3 i 4, które to przepisy wskazują, co powinno uwzględniać studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, tj. uwarunkowania wynikające z stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego (pkt 3) oraz rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym lub określone przez audyt krajobrazowy granice krajobrazów priorytetowych (pkt. 4). Ustawodawca dodatkowo wskazał, co powstające studium winno określać (art. 10 ust. 2 pkt 1 i 3), tj. kierunki zmian

w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, w tym wynikające z audytu krajobrazowego, a także obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk.

Ponadto dodano, iż w uzasadnieniu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego przedstawia się zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, zasady kształtowania krajobrazu, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej, granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, na podstawie odrębnych przepisów, terenów górniczych, a także obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, obszarów osuwania się mas ziemnych, krajobrazów priorytetowych określonych w audycie krajobrazowym oraz w planach zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 15 ust. 1 pkt 3, 3a, 4, 7).

Podkreślić należy, iż ustawodawca nałożył na organy samorządu województwa obowiązek sporządzenia audytu krajobrazowego nie rzadziej niż raz na 20 lat. Dokument ten powinien: 1) określać krajobrazy występujące na obszarze danego województwa oraz lokalizację krajobrazów priorytetowych; 2) wskazywać lokalizację i granice: parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody,

parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach; a także wskazywać: 3) zagrożenia dla możliwości zachowania wartości krajobrazów priorytetowych oraz wartości krajobrazów w obrębie parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach oraz rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych; nadto: 4) lokalne formy architektoniczne zabudowy w obrębie krajobrazów priorytetowych (art. 38-38a-38b).

Sejmiki poszczególnych województw powinny uchwalić audyty krajobrazowe w terminie 3 lat od dnia wejścia w życie Ustawy krajobrazowej, zaś w przypadku bezskutecznego upływu wskazanego terminu wojewoda winien wezwać sejmik województwa do uchwalenia audytu krajobrazowego w wyznaczonym terminie. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu audyt krajobrazowy opracowuje i przyjmuje wojewoda w drodze zarządzenia zastępczego, a koszty jego

Landscape Act) [Drabiński, Sobota 2016]. However until now, no legal regulation related to landscape audits was passed – such a situation limits the opportunity to apply the above provisions (art. 38a paragraph 6).

Art. 8 of the Landscape Act altered the provisions in Protection of Monuments Act of 23rd July 2003 by legally defining “cultural landscape” as *a space perceived by man, consisting of natural and civilization elements, historically shaped by the natural and human activities* (art. 3 point 14).

Another Act which was amended by the provisions of the Landscape Act (art. 9) is Nature Protection Act of 16th April 2004, including legal definitions of institutions related to landscape architecture and development of landscape, such as: “landscape” – landscape, in accordance with art. 2 point 16a of Land Use and Planning Act of 27th March 2003 (art. 5 point 2e); “cultural landscape” – cultural landscape in accordance with art. 3 point 14 of Protection of Monuments Act of 23rd July 2003 (art. 5 point 2f); “vantage axis” – imaginable line focusing sight onto characteristic elements of land use (art. 5 point 13a); “ahead of the exposure” – huge horizontal levels, especially water tanks, slopes or flat bottoms of valleys, enabling panoramic views (art. 5 point 15b); “vantage point” – place or topographic point above the surface, from which the possibility to view the whole area is wide and far (art. 5 point 15c); “landscape

values” – natural, cultural, historical and visual values of the area, connected with the relief and elements of nature and civilization, shaped by nature as well as by man (art. 5 point 23); “priority landscape” – priority landscape in accordance with art. 2 point 16f of Land Use and Planning Act of 27th March 2003 (art. 5 point 23a) [Drabiński, Sobota 2016].

The authors of this article point out that the above amendments (included in the Act of 3rd October 2008 on providing information connected with environment and its protection and society’s participating in environment’s protection and evaluation of its influence on environment; art. 10 of the landscape Act), include additional clause related to the procedure under which evaluation of the landscape as well as the cultural landscape is made (art. 62 paragraph 1 point 3a), whereas the report prepared should include additional description of the area where certain activities will take place (art. 66 point 3a) [Drabiński, Sobota 2016].

The above-mentioned procedure implements the provisions of the European Parliament and Council’s Directive 2014/52/EU of 16th April 2014, which amended Directive 2011/52/EU on the impact that some public and private actions have on the environment.

Landscape architect
– development of the
profession

Landscape architect became a profession after its acceptance in the Official Classification of Occupations and Qualifications, under the Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 20th April 1995 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour. According to this Regulation the profession of landscape architect was included in: the grand group 2 “specialists”; the large group 21 “specialists in physics, mathematical and technical sciences”; the average group 214 “architects, engineers and the related” and the elementary group 21401 “architects, urban planners”. As a result of the amendment of the Regulation of the Minister of Economy and Labour of 8th December 2004 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour, landscape architect was included in the elementary group 2141 “architects, urban planners and the related”. Under the Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 27th April 2010 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour, within the average group 216 “architects, geodesists, designers and the related” the elementary group 2162

sporządzenia przez wojewodę ponosi właściwy samorząd województwa (art. 13 Ustawy krajobrazowej) [Drabiński, Sobota 2016].

Ustawa krajobrazowa w art. 8 wprowadziła zmiany w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wprowadzając legalną definicję „krajobrazu kulturowego”, pod pojęciem którego należy rozumieć postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka (art. 3 pkt 14).

Kolejną ustawą podlegającą nowelizacji na mocy przepisów Ustawy krajobrazowej (art. 9) pozostaje ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, wprowadzając legalne definicje instytucji związanych z architekturą krajobrazu i kształtowaniem krajobrazu. Na szczególną uwagę zasługują następujące przepisy – definicje: „krajobraz – krajobraz w rozumieniu art. 2 pkt 16e ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – art. 5 pkt 2e); „krajobraz kulturowy” – krajobraz kulturowy w rozumieniu art. 3 pkt 14 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – art. 5 pkt 2f); „oś widokowa” – wyobrażalna prosta kierująca wzrok na charakterystyczne elementy zagospodarowania terenu lub terenów – art. 5 pkt 13a); „przedpole ekspozycji” – rozległe

poziome płaszczyzny, w szczególności zbiorniki wodne, zbocza lub płaskie dna dolin, umożliwiające ekspozycję panoram – art. 5 pkt 15b); „punkt widokowy” – miejsce lub punkt topograficznie wyniesiony w terenie, z którego układ wizualny obszaru widzenia dla obserwatora jest szeroki i daleki – art. 5 pkt 15c); „walory krajobrazowe” – wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związane z nimi rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka – art. 5 pkt 23); „krajobraz priorytetowy” – krajobraz priorytetowy w rozumieniu art. 2 pkt 16f ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – art. 5 pkt 23a) [Drabiński, Sobota 2016].

W ocenie autorów zmiany dokonane w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (art. 10 Ustawy krajobrazowej) obejmują przede wszystkim dodatkowe zastrzeżenie, aby w zakresie przeprowadzanej procedury oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko oceniało także krajobraz, w tym krajobraz kulturowy (art. 62 ust. 1 pkt ca), zaś sporządzany raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko powinien zawierać dodatkowo opis krajobrazu, w którym dane

przedsięwzięcie ma być zlokalizowane (art. 66 ust. pkt 3a) [Drabiński, Sobota 2016]. Takie ukształtowanie stanu prawnego stanowi realizację postanowień Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniającej Dyrektywę 2011/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko¹⁸.

Kształtowanie się zawodu architekta krajobrazu

Zawód architekta krajobrazu został wprowadzony do urzędowej klasyfikacji zawodów i specjalności na mocy Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 20 kwietnia 1995 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania¹⁹. Na mocy przepisów powyższego rozporządzenia zawód architekta krajobrazu został ówczesnie zaliczony do grupy wielkiej 2 „specjaliści”, grupy dużej 21 „specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych”, grupy średniej 214 „architekci, inżynierowie i pokrewni” oraz grupy elementarnej 21401 „architekci i urbaniści”. W zmienionym Rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania²⁰ zawód architekta krajobrazu został włączony do grupy elementarnej 2141 „architekci,

“landscape architects” was included as well as two different professions: landscape architect and interior’s flora architect. Another amendment of the above provisions took place in 2014, under the Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 7th August 2014 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour. According to this amendment landscape architects were included in: the grand group 2 “specialists”; the large group 21 “specialists in physics, mathematical and technical sciences”; the average group 216 “architects, geodesists and related” and the elementary group 2162 “landscape architects”. Within the last group mentioned above, there were included: landscape architects (216201), interior greenery architects (216202) and (for the first time) other landscape architects (216290). It is worth to mention, that the above regulations were passed under art. 36 paragraph 3 of the Employment and Unemployment Counteraction Act of 14th December 1994, and then – after its coming into force – under art. 36 paragraph 8 of the Employment Promotion and Labour Market Institutions Act of 20th April 2004, which is currently in force.

According to the Classification of Occupations and Qualifications¹, prepared by the Ministry of Family, Labour and Social Policy, a landscape architect (216201):

- prepares: programs and projects of landscape protection and

development; construction and modernization designs concerning structures related to landscape architecture, in order to preserve and develop these structures by means of author’s supervision;

- conducts studies and surveys over the results achieved in other areas of science and their use in the field of landscape architecture.

The list of tasks related to the profession of landscape architect included:

- protection and preservation of natural and cultural resources as well as restoring their usefulness;
- specifying methods of avoiding and minimizing damages to landscape, resulting from man’s intervention;
- preparing programs and projects of landscape protection and development at different levels of land use;
- preparing plans related to the protection of national parks, landscape parks and nature reserves;
- coordinating processes related to evaluation of investments’ influence on environment and specifying the permitted extent of such influence and necessary repair programs;
- preparing studies/analysis related to the condition landscape;
- preparing programs and designs related to green areas;
- preparing landscape revaluation projects;
- preparing designs connected with structures of landscape

architecture, such as: home gardens, gardens situated on roofs/courtyards, residence gardens, public parks, health resorts parks, residential gardens, squares, boulevards, sports areas, playgrounds, botanical and zoological gardens, ethnographic parks, allotment gardens, cemeteries and horticultural exhibitions;

- landscape management related to green areas around administrative buildings, hospitals, schools, churches, malls, industrial structures;
- landscape management connected with communication routes;
- conducting author’s supervision and managing construction of structures related to landscape architecture;
- preparing historical studies and restoration records connected with protection and revaluation of gardening art monuments and protection of historical landscapes as well as maintaining historical garden complexes;
- preparing guidelines care and use of structures related to landscape architecture;
- preparing projects related to reclamation of degraded areas.

It also mentioned: conducting scientific and research work related to landscape architecture as well as managing the team, evaluating and encouraging employees, as additional tasks connected with the landscape architect profession.

urbaniści i pokrewni.” Kolejnym aktem prawnym, tj. Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania²¹, w grupie średniej 216 „architekci, geodeci, projektanci i pokrewni”, wyodrębniono m.in. grupę elementarną 2162 „architekci krajobrazu”, gdzie wyróżniono dwa zawody: architekt krajobrazu oraz architekt zieleni wewnątrz budynków. Kolejna nowelizacja przepisów, o których mowa powyżej, miała miejsce w 2014 r., na mocy Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania²². I tak, architekci krajobrazu zostali zaliczeni do grupy wielkiej 2 „specjaliści”, grupy dużej 21 „specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych”, grupy średniej 216 „architekci, geodeci i pokrewni” oraz grupy elementarnej 2162 „architekci krajobrazu”, gdzie dokonano podziału na architektów krajobrazu (216201), architektów zieleni wewnątrz budynków (216202) i po raz pierwszy pozostałych architektów krajobrazu (216290). Zaznaczyć należy, iż powyższe akty wykonawcze zostały wydane na podstawie art. 36 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu²³, a następnie – po jej wejściu w życie – na podstawie aktualnie obowiązującego przepisu art.

36 ust. 8 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy²⁴.

Zgodnie dokumentem urzędowym sporządzonym w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, tj. Klasyfikacją zawodów i specjalności²⁵, architekt krajobrazu (216201) „opracowuje programy i projekty ochrony i kształtowania krajobrazu oraz projekty budowy i modernizacji obiektów architektury krajobrazu, w celu zachowania i rozwijania projektowanych obiektów w ramach nadzoru autorskiego; prowadzi studia i badania nad praktycznym wykorzystaniem w dziedzinie architektury krajobrazu wyników prac z innych dziedzin.” W ramach zadań zawodowych wyróżniono:

- „ochronę zasobów przyrodniczych i kulturowych krajobrazu, utrzymanie i przywracanie ich użyteczności;
- wskazywanie sposobów unikania i minimalizowania szkód powstających w krajobrazie, spowodowanych ingerencją człowieka;
- opracowywanie projektów ochrony i kształtowania krajobrazu, na różnych poziomach planowania przestrzennego;
- opracowywanie planów ochrony parków narodowych, rezerwatów i parków krajobrazowych;
- koordynowanie opracowań dotyczących ocen oddziaływania inwestycji na środowisko oraz dopuszczalnych rozmiarów ingerencji i niezbędnych działań naprawczych;

- opracowywanie analiz/studiów dotyczących stanu krajobrazu;
- opracowywanie programów i projektów terenów zieleni;
- opracowywanie projektów rewitalizacji krajobrazu;
- opracowywanie projektów obiektów architektury krajobrazu: ogródków przydomowych, ogrodów na dziedzińcach/dachach, parków, ogrodów przy rezydencjach, parków publicznych, parków zdrojowiskowych, ogrodów osiedlowych, skwerów, bulwarów, terenów sportowych, placów zabaw, ogrodów botanicznych i zoologicznych, parków etnograficznych, ogrodów działkowych, cmentarzy oraz wystaw ogrodniczych;
- kształtowanie przestrzeni zielonej wokół budynków administracyjnych: szpitali, szkół, kościołów, centrów handlowych, obiektów przemysłowych;
- kształtowanie krajobrazów w otoczeniu szlaków komunikacyjnych;
- prowadzenie nadzoru autorskiego i kierowanie budową obiektów architektury krajobrazu;
- opracowywanie studiów historycznych i dokumentacji konserwatorskich dotyczących ochrony i rewitalizacji zabytków sztuki ogrodowej oraz ochrony krajobrazów historycznych i pielęgnowanie zabytkowych założeń ogrodowych;

The above regulations indicate that currently (considering Polish legal provisions) there are no regulations awarding certain rights and – which is clear – imposing certain obligations to landscape architects within legally defined occupational group. Membership in such a group would be connected with certain construction rights while the provisions mentioned above include merely descriptions of activities which can be taken up by landscape architects and as such are used only for statistical purposes.

Organizational considerations

In the years 2001–2009 four nationwide associations uniting people related to landscape architecture were formed:

Scientific and Technical Association of Engineers and Gardening Technicians, entered in the National Court Register on 15th November 2001 (NCR No 0000053549) with Jerzy Kazimierz Wizner MSc. [Eng.] as Chairman. The main aims of this Association are:

- integrating scientific and technical circles of engineers and technicians who are professionally engaged in gardening, floral design, development and protection of natural environment, protection of the profession and its members;
- increasing members' professional qualifications and qualifications of people who are engaged in

gardening, landscape architecture, floral design and protection of natural environment;

- developing professional ethics;
- taking part in the development and creation of economic and technical thought and specifying standards of gardening, floral design, development and protection of natural environment.

The Association also takes part in organizing training for Inspectors of Green Areas Supervision and cyclical Seminar on Establishing and Preservation of Lawns as well as organizing thematic exhibitions.

Polish Association of Landscape Ecology, entered in the NCR on 29th March 2002 (NCR No 0000103535) with Prof. PhD DSc UJ Jarosław Balon as Chairman. The main aims of this Association are:

- promoting the development of Landscape Ecology as a field of science and activities increasing its popularity;
- propagating the idea of integrated and interdisciplinary research related to natural environment;
- promoting the achievements in the area of landscape ecology and consultancy connected with applying those achievements in the national economy;
- creating a new personnel working in the field of landscape economy;
- preserving, supporting and facilitating communication between scientists and practitioners engaged in the area of ecology and landscape.

The Association issues the magazine entitled "Landscape Ecology Problems" (Pol. or/and En., B: point 8) and organizes many conferences related to landscape architecture.

National Association of Garden Contractors entered in the NCR on 6th December 2002 (NCR No 0000137812) with MSc. [En.] Mariusz Jerzy Dąbrowski as Chairman. The main aims of this Association are:

- creating and development of construction sector related to gardens and green areas;
- creating consolidated entities engaged in constructing gardens in order to make the sector recognizable on the market;
- creating high standards within the sector;
- development of society's awareness by propagating the advantages of gardens and green areas which connect man with nature.

The Association organizes the competition: "Green Areas in Town" (already nine editions), issues magazine with the same title and organizes many courses and trainings.

Landscape Architecture Association (in the years 2004–2009 acting under the name Association of Green Areas Contractors and Landscape Architects) entered in the NCR on 26th November 2004 (NCR No 000022254) with PhD Piotr Reda as Chairman. The main aims of this Association are:

- protection and supporting the profession of landscape architect, especially: increasing the

- opracowywanie zasad pielęgnowania i eksploatacji obiektów architektury krajobrazu;
- opracowywanie projektów rekultywacji terenów zdegradowanych oraz prowadzenie prac rekultywacyjnych”.

Jako dodatkowe zadania zawodowe wskazano: „prowadzenie działalności naukowo-badawczej w zakresie architektury krajobrazu oraz kierowanie zespołem pracowników, ocenianie oraz motywowanie ich do pracy”.

Powyższe uregulowania wskazują jednoznacznie, iż aktualnie w polskim porządku prawnym brak przepisów, które przyznawałyby architektom krajobrazu określone prawa – jak również oczywiście nakładały obowiązki – w ramach określonej prawnie grupy zawodowej, do której przynależność wiązałaby się dla jej członków np. z uprawnieniami budowlanymi w określonym zakresie. Przepisy, o których mowa powyżej, to jedynie opisy działań, które mogą być podejmowane przez architektów krajobrazu i są one przede wszystkim wykorzystywane na potrzeby statystyczne.

Uwarunkowania organizacyjne

W latach 2001–2009 powstały cztery ogólnopolskie stowarzyszenia zrzeszające osoby związane z architekturą krajobrazu:

Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników

Ogrodnictwa, które zostało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) 15 listopada 2001 r. (nr KRS 0000053549), zaś prezesem pozostaje mgr inż. Jerzy Kazimierz Wizner. Jako swoją misję stowarzyszenie przyjęło: integrowanie środowiska naukowo-technicznego inżynierów i techników profesjonalnie (zawodowo) zajmujących się ogrodnictwem, florystyką, kształtowaniem i ochroną środowiska przyrodniczego; ochronę zawodu i interesów swoich członków; podnoszenie kwalifikacji zawodowych członków i osób zawodowo zajmujących się problematyką ogrodnictwa, architektury krajobrazu, florystyki i ochroną środowiska przyrodniczego; kształtowanie etyki zawodowej członków; współdziałanie w rozwoju i tworzeniu myśli technicznej i ekonomicznej, ustalaniu norm i standardów w ogrodnictwie, florystyce, w kształtowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego. Wśród działań podejmowanych przez stowarzyszenie na rzecz realizacji założonych celów wskazać przede wszystkim należy organizowanie kursów Inspektora Nadzoru Terenów Zieleni; cykliczne seminarium „Zakładanie i utrzymanie trawników”, jak również organizowanie wystaw tematycznych.

Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, wpisana do KRS 29 marca 2002 r. (nr KRS 0000103535), którego prezesem pozostaje dr hab. Jarosław Balon, prof. UJ. Celami Polskiej Asocjacji Ekologii Krajobrazu są: przyczynianie się do rozwoju

ekologii krajobrazu jako nauki i podejmowanie działań mających na celu zwiększenie zainteresowania opinii publicznej tą dyscypliną; propagowanie idei zintegrowanych, interdyscyplinarnych badań środowiska przyrodniczego; upowszechnianie osiągnięć ekologii krajobrazu i doradztwo w stosowaniu ich w gospodarce kraju; współdziałanie w kształtowaniu nowych kadr szeroko rozumianej ekologii krajobrazu; utrzymywanie, popieranie i ułatwianie kontaktów między naukowcami i praktykami działającymi na polu ekologii i krajobrazu. Stowarzyszenie to wydaje czasopismo „Problemy Ekologii Krajobrazu” (pol. lub/i ang., B: 8 pkt.), jak również organizuje liczne konferencje dotyczące problematyki architektury krajobrazu.

Ogólnopolskie Stowarzyszenie Twórców Ogrodów zostało wpisane do KRS 6 grudnia 2002 r. (nr KRS 0000137812), prezesem pozostaje mgr inż. Mariusz Jerzy Dąbrowski. Celami stowarzyszenia są: stworzenie i rozwój branży zawodowej w zakresie budowania ogrodów i kształtowania zieleni; skonsolidowanie podmiotów zajmujących się budowaniem ogrodów w celu ułatwienia identyfikacji branży na rynku; wypracowywanie wysokich wspólnych dla branży standardów; kształtowanie świadomości społeczeństwa poprzez upowszechnienie zalet ogrodów, terenów zieleni jako ośrodka kształtowania więzi człowieka z naturą. Wśród działań zmierzających do realizacji celów

- quality of landscape; promoting and protecting the profession of landscape architect; preparing legal regulations connected with the right to practice this profession by creating professional chamber;
- promoting entities engaged in constructing structures of landscape architecture and promoting such activities as constructing structures of landscape architecture;
- promoting new technologies in the area of landscape architecture and standards in the area of designing and constructing structures of landscape architecture;
- promoting the idea of creating structures of landscape architecture and preservation of national, landscape and cultural parks;
- cooperation between professional and educational circles.

The Association organizes many trainings and conferences and is a member of international organizations such as: European Landscape Contractors Association (ELCA) and International Federation of Landscape Architects Europe (IFLA).

Association of Polish Landscape Architects entered in the NCR on 26th June 2009 (NCR No 0000330870) with PhD DSc [Eng. Arch.] Irena Niedźwiecka-Filipiak Eng. Arch. as Chairman. The main aims of this Association are:

- ensuring full rights for landscape architects related to participating in the process of land use in Poland, in accordance with the

- principles of sustainable development;
- creating and protecting conditions for creative activities related to landscape architecture;
- development of society's awareness and professional ethics;
- creating standards within the sector related to landscape architecture;
- prospective creation of a landscape architecture professional chamber.

The Association holds the honorable patronage over the quarterly entitled "Landscape Architecture" (List B, 7 points) and organizes a cyclical competition related to the best MSc thesis (already five editions). The Association consists of eight regional departments entered in the NCR.

Apart from above-mentioned nationwide associations uniting landscape architects there are several regional organizations, such as Lower Silesian Gardens in Wrocław, founded in 2000 or Landscape Architecture Section (at the Warsaw Department of Polish Architects Association, since 1948).

An original organizational form is the **University Union created for the purpose of Development of the "Landscape Architecture" as a Field of Studies**. It was established by the authorities of Catholic University of Lublin, Białystok University of Technology, Cracow University of Technology, Warsaw University of Life Sciences SGGW, University of Life Sciences in Lublin, Poznań University

of Life Sciences, Wrocław University of Environmental and Life Sciences, University of Agriculture in Cracow, University of Rzeszów, University of Warmia and Mazury, West Pomeranian University of Technology (17th May 2012). In the preamble of the agreement the Parties emphasized that: *bearing in mind the interdisciplinary character of Landscape Architecture as a Field of Studies – included in the area of technical, agricultural and forest sciences as well as in the area of fine arts – which meets the requirements of interdisciplinary character of sustainable land management and also bearing in mind the specific nature of this field of studies, included in many different types of universities, the Parties of this agreement decide to integrate their potential and experience in order to cooperate for the benefit of the development of highly-qualified personnel engaged in landscape architecture and its effective use*. Among the aims of the agreement the Parties indicated: integrating scientific, educational and professional circles around vital matters that involve highly-qualified personnel engaged in landscape architecture; improvement of educational processes including current global trends on university level and current and expected needs connected with practical activities; developing positive image of landscape architecture graduates among the circles of potential employers; breaking barriers connected with the educational development of personnel in the area

statutowych wskazać należy, iż stowarzyszenie organizuje konkurs „Zieleń w mieście” (dotychczas miało miejsce 9 edycji), ponadto wydaje czasopismo „Zieleń w mieście” oraz organizuje liczne kursy i szkolenia branżowe.

Stowarzyszenie Architektury Krajobrazu (w latach 2004–2009 działające pod nazwą Polskie Stowarzyszenie Wykonawców Terenów Zieleni i Architektów Krajobrazu) wpisane do KRS 26 listopada 2004 r. (nr KRS 0000222254), prezesem Zarządu pozostaje dr Piotr Reda. Celami stowarzyszenia są ochrona i wspieranie interesów zawodowych członków w dziedzinie architektury krajobrazu, w szczególności: działania na rzecz podnoszenia jakości krajobrazu; działanie na rzecz promocji i ochrony zawodu architekta krajobrazu oraz unormowania praw do jego wykonywania poprzez dążenie do utworzenia izby zawodowej; działanie na rzecz promocji wykonawców obiektów architektury krajobrazu; promowanie nowych technologii w branży; promowanie standardów w zakresie projektowania i wykonawstwa obiektów architektury krajobrazu; propagowanie idei tworzenia obiektów architektury krajobrazu oraz pielęgnacji obszarów prawnie chronionych jak parki narodowe, krajobrazowe i kulturowe; współpraca środowisk zawodowych i akademickich. Stowarzyszenie organizuje liczne szkolenia i konferencje, nadto pozostaje członkiem organizacji międzynarodowych takich jak:

European Landscape Contractors Association (ELCA) oraz International Federation of Landscape Architects Europe (IFLA).

Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu wpisane do KRS 26 czerwca 2009 r. (nr KRS 0000330870), prezesem pozostaje dr hab. inż. arch. Irena Niedźwiecka-Filipiak, prof. UPWr. Celami Stowarzyszenia Polskich Architektów Krajobrazu są: zapewnienie architektom krajobrazu pełnych praw uczestnictwa w kształtowaniu ładu przestrzennego Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju; tworzenie i ochrona warunków do rozwoju twórczości w zakresie architektury krajobrazu; kształtowanie postaw obywatelskich i etyki zawodowej architektów krajobrazu; wypracowanie standardów (norm) zawodowych dotyczących wykonywanej działalności w zakresie architektury krajobrazu; doprowadzenie do utworzenia izby zawodowej architektów krajobrazu. Stowarzyszenie pozostaje patronem honorowym kwartalnika „Architektura Krajobrazu” (lista B, 7 punktów), jak również organizuje cyklicznie konkurs na najlepszą pracę inżynierską i dyplomową (dotychczas odbyło się 5 edycji konkursu), warto również podkreślić, iż stowarzyszenie ma 8 oddziałów regionalnych wpisanych do KRS.

Poza tymi czterema ogólnopolskimi stowarzyszeniami zrzeszającymi architektów krajobrazu istnieje kilka organizacji o charakterze

regionalnym, np. Stowarzyszenie Ogrody Dolnośląskie we Wrocławiu, które powstało w 2000 r.²⁶, czy też Sekcja Architektury Krajobrazu przy Oddziale Warszawskim Stowarzyszenia Architektów Polskich, której historia sięga 1948 roku²⁷.

Oryginalną formą organizacyjną jest **Unia Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunku Studiów „Architektura Krajobrazu”**, powstała w wyniku porozumienia, zawartego 17 maja 2012 r. w Warszawie, pomiędzy rektorami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Politechniki Białostockiej, Politechniki Krakowskiej, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego. W preambule porozumienia strony podkreśliły, iż: „mając na uwadze interdyscyplinarny charakter kierunku studiów architektura krajobrazu, mieszczącego się w dziedzinie nauk technicznych, nauk rolniczych i leśnych oraz w dziedzinie sztuk plastycznych, który wychodzi naprzeciw interdyscyplinarności praktyki zrównoważonego gospodarowania przestrzenią oraz dostrzegając specyfikę tego kierunku, który prowadzony jest w różnych typach uczelni, Strony niniejszego porozumienia postanawiają zintegrować swój potencjał

of landscape architecture by creating separate scientific discipline functioning parallel in technical, agricultural and forest sciences, which gives the possibility of granting certain degrees and titles.

Conclusions

Poland's accession to the European Union and implementation of the European Landscape Convention caused essential increase in society's interest in landscape architecture. In the years 1998–2017 education related to this field of science was offered by more than ten universities and over 300 high schools. Several thousand Bachelors and Masters of Landscape Architecture graduated from universities. There was also significant development of research and scientific personnel. Many associations and initiatives related to landscape appeared. Within the last few years one can observe lower interest in studies connected with landscape architecture. Such situation has been caused by difficulties on the labour market.

The fact that there is no regulation on landscape audits, limits the possibility to apply the adopted regulations (art. 38 point 6 of the above-mentioned act).

It is worth to mention that Scientific and Technical Association of Engineers and Gardening Technicians, National Association of Garden Contractors, Landscape Architecture

Association and Association of Polish Landscape Architects reached an agreement on cooperation (on 18th March 2015), aimed at consolidation of groups connected with landscape architects and related professions, which is the most important issue currently. It is necessary to provide landscape architects and related professions with a certain position connected with investment procedures, developing spatial order and respecting natural and cultural environment. There is a special coordinating body making decisions in accordance with the unanimity principle.

In the opinion of the authors it is essential for the development Polish Landscape Architecture that the following steps should be taken:

- legal provisions for landscape architects with respect to their participation in the development and use of Polish land;
- foundation of a professional chamber for landscape architects – currently there are no legally defined professional rights for landscape architects;
- full implementation of ELC provisions related to planning and managing landscape.

What is more, particular attention ought to be paid to the following issues:

- Urban and Construction Law which aims is to restore and preserve spatial order in Poland. The draft of the bill is to be passed by the government to parliament in 2018. It will replace more or less

100 acts and regulations (among them: "Construction Law", "Land Use and Planning Act");

- The amended Law on Higher Education, which will come into force on 1st October 2018 and which will introduce a new classification of fields and disciplines related to science based on OECD provisions;
- close cooperation and activity of the majority of associations related to landscape architects' circles.

Marcin Sobota
Andrzej Drabiński

Landscape Architecture Department
The Faculty of Environmental Engineering and Geodesy
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Endnotes

- ¹ www.psz.praca.gov.pl (downloaded on 26th August 2017).

List of legal regulations

1. Enforcement Proceedings in Administration Act of 17th June 1966 – Published in the Journal of Laws 2016, item 599 and later amendments.
2. Petty Offence Code of 20th May 1971 – Published in the Journal of Laws 2015, item 1094 and later amendments.
3. Environmental Protection and Management Act of 31st January 1980 – Published in the Journal of Laws 1980, No. 3, item 6 and later amendments.
4. Public Roads Act of 21st March 1985 – Published in the Journal of Laws 2015, item 460 and later amendments.

i doświadczenie w celu współpracy na rzecz rozwoju wysoko kwalifikowanych kadr z zakresu architektury krajobrazu oraz efektywnego ich wykorzystania". Wśród celów porozumienia strony wskazały: integrowanie środowiska naukowo-dydaktycznego oraz zawodowego wokół żywotnych spraw wysoko kwalifikowanych kadr dla architektury krajobrazu; doskonalenie procesu dydaktycznego z uwzględnieniem współczesnych światowych trendów kształcenia uniwersyteckiego, a także aktualnych i spodziewanych w przyszłości potrzeb praktyki; podejmowanie działań kształtujących pozytywny wizerunek absolwenta kierunku architektura krajobrazu w środowiskach potencjalnych pracodawców; przełamanie bariery rozwoju naukowego kadr w zakresie architektury krajobrazu poprzez wykreowanie odrębnej dyscypliny naukowej, funkcjonującej równolegle w dziedzinach nauk technicznych oraz rolniczych i leśnych, dającej możliwość nadawania stopni i tytułów naukowych.

Podsumowanie i wnioski

Wejście Polski do Unii Europejskiej, a także ratyfikacja Europejskiej Konwencji Krajobrazowej spowodowały istotny wzrost zainteresowania społecznego architekturą krajobrazu, czego wyrazem był m.in. znaczny wzrost zainteresowania kierunkiem studiów: architektura krajobrazu.

W latach 1998–2017 kształcenie w tym zakresie oferowało kilkanaście uczelni oraz ponad 300 szkół średnich. Studia wyższe ukończyło kilka tysięcy inżynierów i magistrów inżynierów architektów krajobrazu. Nastąpił również znaczący rozwój badań i kadr naukowych, a także powstało szereg stowarzyszeń i inicjatyw związanych z krajobrazem, o których mowa w niniejszym artykule. W ostatnich kilku latach obserwuje się mniejsze zainteresowanie studiami na tym kierunku, co spowodowane jest m.in. trudnościami na rynku pracy.

Ważnym czynnikiem, który w praktyce ogranicza w sposób zasadniczy możliwość skutecznego realizowania przyjętych założeń ustawowych, pozostaje okoliczność, iż do dziś nie zostało wydane rozporządzenie w sprawie audytów krajobrazowych (art. 38a ust. 6 ww. ustawy).

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Ogrodnictwa, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Twórców Ogrodów, Stowarzyszenie Architektury Krajobrazu oraz Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu zawarły 18 marca 2015 r. porozumienie o współpracy, którego głównym celem jest konsolidacja środowiska zawodowego architektów krajobrazu oraz zawodów pokrewnych. Strony zawierając porozumienie, podkreśliły, iż stworzenie silnej grupy zawodowej jest obecnie najistotniejszą potrzebą

środowiska, w związku z koniecznością zapewnienia architektom krajobrazu i zawodom pokrewnym odpowiedniej pozycji w procesie inwestycyjnym mającym wpływ na kształtowanie ładu przestrzennego przy poszanowaniu środowiska naturalnego i kulturowego. W zakresie porozumienia tworzony jest m.in. organ koordynujący wspólne działania stowarzyszeń, gdzie obowiązuje zasada jednomyślności przy podejmowaniu decyzji.

W ocenie autorów do dalszego rozwoju polskiej architektury krajobrazu niezbędne są:

- prawne zapewnienie udziału architektów krajobrazu w kształtowaniu polskiej przestrzeni;
- doprowadzenie do powstania izby zawodowej architektów krajobrazu – obecnie brak jest ustawowo zdefiniowanych ich uprawnień zawodowych;
- pełna implementacja postanowień EKK w zakresie planowania krajobrazu oraz gospodarowania krajobrazem.

Ponadto w najbliższym czasie szczególną uwagę należy zwrócić na:

- Kodeks urbanistyczno-budowlany „mający przywrócić i utrwalić ład przestrzenny w Polsce”, którego projekt rząd ma skierować do Sejmu w 2018 r. i który ma zastąpić ok. 100 ustaw i rozporządzeń (m.in. prawo budowlane, ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- nową ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym, mającą obowiązywać

5. Taxation and Local Charges Act of 12th January 1991 – Published in the Journal of Laws 2014, item 849 and later amendments.
6. Nature Protection Act of 16th October 1991 – Published in the Journal of Laws 1991, No. 114, item 492 and later amendments.
7. Construction Law Act of 7th July 1994 – Published in the Journal of Laws 2016, item 299 and later amendments.
8. Employment and Unemployment Counteraction Act of 14th December 1994 – Published in the Journal of Laws 1995, No. 1, item 1 and later amendments.
9. Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 20th April 1995 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour – Published in the Journal of Laws 1995, No. 48, item 253 and later amendments.
10. European Landscape Convention of 20th October 2000 – Published in the Journal of Laws 2006, item 98.
11. Environment Protection Act of 27th April 2001 – Published in the Journal of Laws 2013, item 1232 and later amendments.
12. Land Use and Planning Act of 27th March 2003 – Published in the Journal of Laws 2015, item 199 and later amendments.
13. Protection of Monuments Act of 23rd July 2003 – Published in the Journal of Laws 2014, item 1446 and later amendments.
14. Nature Protection Act of 16th April 2004 – Published in the Journal of Laws 2004, No. 92, item 880 and later amendments
15. Employment Promotion and Labour Market Institutions Act of 20th April 2004 – Published in the Journal of Laws 2017, item 1065.
16. Regulation of the Minister of Economy and Labour of 8th December 2004 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour – Published in the Journal of Laws 2005, No. 265, item 2644.
17. Providing information connected with environment and its protection and society's participating in environment's protection and evaluation of its influence on environment Act of 3rd October 2008 – Published in the Journal of Laws 2016, item 353.
18. Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 27th April 2010 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour – Published in the Journal of Laws 2010, No. 82, item 537.
19. Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 7th August 2014 related to Classification of Occupations and Qualifications and structure for organizing information on labour – Published in the Journal of Laws 2014, item 1145.
20. European Parliament and Council's Directive 2014/52/EU of 16th April 2014, which amended Directive 2011/52/EU on the impact which some public and private actions have on environment – Published in the EU Journal, L 124/1.
21. Amendments of 24th April 2015 Act, strengthening tools of protecting landscape – Published in the Journal of Laws 2015, item 774 and later amendments.

od 1 października 2018 r., wprowadzającą m.in. nową klasyfikację dziedzin i dyscyplin naukowych opartą na przepisach OECD w tym zakresie;

- ścisłą współpracę i większość aktywność branżowych stowarzyszeń oraz całego środowiska architektów krajobrazu.

Marcin Sobota
Andrzej Drabiński

Institut Architektury Krajobrazu
Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska
i Geodezji
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Przypisy

- ¹ www.kak.sggw.pl/pl/historia (pobrano 31.12.2017).
- ² architektura-krajobrazu.pk.edu.pl/uploads/xx_lecie_instytutu_architektury_krajobrazu.pdf (pobrano 1.12.2017).
- ³ Dz.U. Z 1991, Nr 114, poz. 492 z późn. zm.
- ⁴ Dz.U. z 2016, poz. 2134 z późn. zm.
- ⁵ Dz.U. z 1980, Nr 3, poz. 6 z późn. zm.
- ⁶ Dz.U. z 2013, poz. 1232 z późn. zm.
- ⁷ Dz.U. z 2014, poz. 1446 z późn. zm.
- ⁸ Dz.U. z 2015., poz. 774, z późn. zm.
- ⁹ Dz.U. z 2006, poz. 98
- ¹⁰ Dz.U. z 2016, poz. 599 z późn. zm.
- ¹¹ Dz.U. z 2015, poz. 1094 z późn. zm.
- ¹² Dz.U. z 2015, poz. 460 z późn. zm.
- ¹³ Dz.U. z 2014, poz. 849 z późn. zm.
- ¹⁴ Dz.U. z 2016, poz. 290.
- ¹⁵ Dz.U. z 2015, poz. 199, ze zm.
- ¹⁶ Dz.U. z 2014, poz. 1446 ze zm.
- ¹⁷ Dz.U. z 2016, poz. 353.
- ¹⁸ Dz.Urz. UE, L 124/1;
- ¹⁹ Dz.U. Z 1995, Nr 48, poz. 253.
- ²⁰ Dz.U. Z 2005, Nr 265, poz. 2644.
- ²¹ Dz.U. Z 2010, Nr 82, poz. 537.
- ²² Dz.U. z 2014, poz. 1145.

²³ Dz.U. z 1995, nr 1, poz. 1.

²⁴ Dz.U. z 2017, poz. 1065, t.j.

²⁵ www.psz.praca.gov.pl (pobrano 26.08.2017).

²⁶ <http://www.ogrodydolnoslaskie.com.pl/index.html> (pobrano 31.12.2017).

²⁷ <http://sarp.warszawa.pl/kola/sekcja-architektury-krajobrazu/> (pobrano 31.12.2017).

Literature – Literatura

- ^{1.} Böhm A., 1994. Architektura krajobrazu – jej początek i rozwój. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 5.
- ^{2.} Drabiński A., Sobota M., 2008. Prawne aspekty relacji: architektura krajobrazu – ochrona krajobrazu. Nauka Przyroda Technologie, tom 2, zeszyt 4, 1–9.
- ^{3.} Drabiński A., Sobota M., 2016. Ustawa krajobrazowa [w:] Kłopotowski M. (red.), Tożsamość krajobrazu, t. 1. O wartościach współczesnego krajobrazu, 7–19.
- ^{4.} Gajda M., 2007. Praca architektów krajobrazu w Polsce. Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, z. 5-A, 17.
- ^{5.} Giedych R., 2004. Uwarunkowania prawne planowania, ochrony i zarządzania krajobrazem w Polsce w świetle Europejskiej Konwencji Krajobrazowej [w:] Kistowski M. (red.) Studia ekologiczno-krajobrazowe w programowaniu rozwoju zrównoważonego. Przegląd polskich doświadczeń u progu integracji z Unią Europejską, Gdańsk, 29.
- ^{6.} Giedych R., Szumański M., 2001. Krajobraz z paragrafem. Wydawnictwo SGGW, Zeszyt 5, 8–10.
- ^{7.} Majchrowska A., 2007. Realizacja zapisów Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, z. 7-A, 180.
- ^{8.} Wolski P., 1987. O pojęciu krajobrazu i jego stosowaniu w dziedzinie architektury krajobrazu [w:] Problemy

architektury krajobrazu. T. I. Wyd. SGGW, Warszawa, 53–66.

^{9.} Wolski P., 2007. Nauczanie architektów krajobrazu w Polsce. Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, z. 5-A, 26.

^{10.} Wolski P., 2009. Polska architektura krajobrazu w roku 2009. Architektura Krajobrazu, 2, 4–11.

^{11.} Wolski P., 2011. Szkic do polityki kształtowania krajobrazu [w:] Ochrona krajobrazu przyrodniczego i kulturowego a rozwój cywilizacyjny. Twórczość, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze bogactwem Polski. Biuletyn Forum Debaty Publicznej, nr 3, kwiecień 2011, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 15–22, 57–58.

^{12.} Wolski P., Kott M., 2012. Zasady zintegrowanego projektowania krajobrazu, Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XXXIII, Lublin, 299–300.

^{13.} Zachariasz A., 2016. O architekturze krajobrazu, kompozycji krajobrazu i specjalistycznej terminologii – rozważania wprowadzające. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 32, 11–29.

^{14.} Ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Dz.U. z 2016, poz. 599 z późn. zm.

^{15.} Ustawa z 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń. Dz.U. z 2015, poz. 1094 z późn. zm.

^{16.} Ustawa z 21.03.1985 r. o drogach publicznych. Dz.U. z 2015, poz. 460 z późn. zm.

^{17.} Ustawa z 31.01.1980 r. o kształtowaniu i ochronie środowiska. Dz.U. z 1980 Nr 3, poz. 6 z późn. zm.

^{18.} Ustawa z 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Dz.U. z 2014, poz. 849 z późn. zm.

^{19.} Ustawa z 16.10.1991 r. o ochronie przyrody. Dz.U. Z 1991 Nr 114, poz. 492 z późn. zm.

20. Ustawa z 07.07.1994 r. Prawo budowlane. Dz.U. z 2016, poz. 290 z późn. zm.
21. Ustawa z 14.12.1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Dz.U. z 1995 Nr 1, poz. 1 z późn. zm.
22. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 20 kwietnia 1995 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. z 1995 Nr 48, poz. 253.
23. Europejska Konwencja Krajobrazowa z 20.10.2000 r. Dz.U. z 2006., poz. 98.
24. Ustawa z 27.04.2001 r. Prawo ochrony środowiska. Dz.U. z 2013, poz. 1232 z późn. zm.
25. Ustawa z 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. z 2015, poz. 199, z późn. zm.
26. Ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dz.U. z 2014, poz. 1446 z późn. zm.
27. Ustawa z 16.04.2004 r. o ochronie przyrody. Dz.U. z 2004 Nr 92, poz. 880 z późn. zm.
28. Ustawa z 20.04.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Dz.U. z 2017, poz. 1065.
29. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. z 2005 Nr 265, poz. 2644.
30. Ustawa z 03.10.2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Dz.U. z 2016, poz. 353.
31. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. z 2010 Nr 82, poz. 537.
32. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania. Dz.U. z 2014, poz. 1145.
33. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca Dyrektywę 2011/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko – Dz.U. z 2014, poz. 124/1.
34. Ustawa z 24.04.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Dz.U. z 2015, poz. 774 z późn. zm.